

Veszprém – Székesfehérvár – Pápa

Interjú Hudi Józseffel

Beszélgetőtárs: Vajk Ádám

A levéltáros életpályákat bemutató interjúsorozat következő része dr. Hudi Józsefet mutatja be, aki 1979-ben kezdte pályáját a Veszprém Megyei Levéltárban, majd Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltára, később a Pápai Református Gyűjtemények munkatársaként dolgozott. A Comitatus, az Acta Papensia szerkesztőjeként, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület korábbi elnökeként, több szakmai egyesület tagjaként aktív részese ma is a levéltárosok közösségének.

VÁ: Hallatlanul termékeny életmű áll mögötted, amely messze nem lezárt, hisz még számos tervet dédelgetsz. Mi vezetett erre a pályára a Bakony mélyéről?

HJ: A kérdés indokolt, hiszen senki sem lesz automatikusan levéltáros. Tapolcán születtem 1956. február 24-én, de egyéves koromban szüleim Péntesgyőrré, a Magas-Bakony egyik legszebb településére, apám szülőfalujába költöztek, ahol 14 éves koromig éltem. Ha a község történeti földrajzi helyét akarom meghatározni, akkor a Bakony szívében, a cseszneki, szentgáli és ugodi Bakony találkozási pontján található a Gerence patak völgyében. Így ábrázolták a térséget a 18. századi határjárási térképeken. Az én mentális térképemen is a legjobb helyen van, a szívem közepén. Közel húsz évig gyűjtöttem a rá vonatkozó adatokat, amikor megírtam a történetét, amely bilingvis kiadásban meg is jelent. A települések közül Pénteskút népes pusztá a legrégebbi, a másik kettő a 19. század végén alakult ki oly módon, hogy a pénteskutiak a tagosítás után nyomultak Szentgál irányába, Rainprecht Antal veszprémi püspöki jószágkormányzó pedig szintén a szentgáliaktól vett birtokon megalapította Antalházapusztát. Pénteskút a 18. század második felében jött létre a németek betelepítésével. Persze szlovákok is éltek itt, akik a Bakony irtásában, kultúrtájjá alakításában játszottak fontos szerepet. Pénteskút a 19–20. században tisztán katolikus és német település volt, itt született apám is, aki sosem beszélt arról, hogy a magyar tannyelvű állami elemi népiskolában kénytelen volt az első osztályt megismételni, mert nem tudott elég jól magyarul. (E nagy titokra, az erőszakos magyarosítás szomorú tényére az iskolai anyakönyvek rendezése közben jöttem rá.) Pénteskút eredetileg hutatelepülés volt, Nova Hutta néven olvashatunk róla a levéltári iratokban. Amikor az üveghuta a szomszéd településre, a Bakonybélhez tartozó Somhegypusztára költözött, családunk helyben maradt és mezőgazdaságból élt. (A hutamunkások másik része Úrkútra települt át, onnan Ajkára, ők alapították meg 1878-ban az ajkai üvegyárat.) Szüleim etnikailag vegyes házasságban éltek: anyám, Illés Ilona káptalanotói magyar, apám pénteskúti sváb családból származott. Mindketten kiszakadtak a paraszti világból: anyám szőlészeti-borászati szakiskolát végzett, majd

szakács szakmunkás-bizonyítványt szerzett, apám katonai szolgálata idején lett teherautósofőr, életének javarészt a zirci erdőszetnél dolgozta le. Mi eggyel tovább léptünk: két öcsém villanyszerelőnek tanult, én első generációs értelmiségi lettem.

VÁ: *Hol és hogyan telt az iskoláskorod? Hol végezted iskoláid, mely tanáraid élnek emlékezetekben? Hogy kezdődött a történelem iránti érdeklődésed?*

HJ: A történelem általános iskolás korom óta érdekelt, a helytörténet felé azonban nem annyira tanárain, hanem Vörös József plébános fordította érdeklődésemet, aki nek a ministránsa voltam. Ő járatta a Veszprém Megyei Múzeumok hírlevelét és olvasta a múzeumi évkönyveket. Az 1966. évi évkönyvben jelent meg Éri István tanulmánya a bakonyi üvegghutákról, az ő írásából és a lókúti anyakönyvekből sok mindent tudott Pénzeskút korai történetéről. Veszprémi középiskolás koromban, Lovassys diákként és kollégistaként is levelezésben álltunk, de már első soraival arra figyelmeztetett, hogy elolvasás után semmisítem meg minden levelét, mert nem akar rosszat nekem. Ennek következtében egyetlen küldeményét sem tudnám megmutatni. A Lovassy Gimnáziumban és Szakközépiskolában jó történelemtanáraim voltak, közülük most csak Madarász Margitot említem meg, aki főállásban az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban dolgozott, óraadóként tanított, egyúttal az iskola könyvtárosa volt, bőven ellátott olvasnivalóval. Harmadik-negyedikben erre már alig volt szükség, mert jeles tanulóként az egykori városi szegényházból lett Ságvári Endre Középiskolai Fiúkollégiumnak én voltam a könyvtárosa, ami kitüntetésnek számított, és azzal a nagy előnnyel járt, hogy nem kellett részt vennem a kötelező szilenciumon (csendes tanuláson), hanem az emeleti könyvtárban készülhettem fel a következő napi órákra. A könyvtárba szabad időmben bármikor bemehettem, mert a kulcsot magamnál tarthattam. A magyar irodalmat és nyelvtant Fuják Gyuláné tanította, de kissé belefásult már a tanításba, mert ő valójában a latin nyelvbe és kultúrába volt szerelmes, de ilyen tárgy nem volt. Ezért a kevés érdeklődőnek latin szakkört szervezett, amelyre én is szorgalmasan eljártam. Érettségi után választás elé kerültem: merre tovább? Jó voltam a műszaki tárgyakból is, egyetemi előkészítőbe is jártam, így a szakközépiskolai osztálytársaimhoz hasonlóan a budapesti Műszaki Egyetem felé tettingettem, végül azonban mégis inkább Pécsre, magyar-történelem szakra adtam be a jelentkezésemet, ahova maximális pontszámmal fel is vettek. Hazaérve nagy örömmel újságoltam a hírt Fujáknénak, aki rákérdezett: Jóska, maga tényleg tanár akar lenni? Jól meggondolta? – Mondom: igen.

VÁ: *Mit adtak a pécsi egyetemi évek az eddigiekhez? Milyen hatások értek?*

HJ: Pécsi éveim alatt bejártam az Egyetemi Könyvtárba, a Baranya Megyei Levéltárba, ahol Pécs történetével kapcsolatos szakirodalmat és forrásokat tanulmányozhattam. Dr. Szita László levéltár-igazgató a történelem szakosoknak levéltári órákat is tartott, így a levéltár „történelmi levegője” közelről is megérintett. Történelemtanáraim közül dr. Kiss Géza foglalkozott helytörténettel és honismerettel, óráit pécsi, baranyai ismeretekkel színesítette. Pécsen irodalom iránti érdeklődésem is elmélyült; havonta egy alkalommal, színházi előadások előtt, vagyis öttől háromnegyed hétig Szederkényi Ervin, a *Jelenkor* főszerkesztője tartott Jelenkor-esteket, amelyeken gyakran részt vettem. Az irodalomszakos tanárjelölteknek a jelenkori magyar irodalomról tartott érdekes

órákat, de azt, hogy hogyan működik az irodalmi élet, milyen egy szerkesztőség, azt a szerkesztőségi esteken ismertem meg. Mit mondjak, elég kiábrándító volt, ahogy időnként egyes nagy magyar írók más nagy és kis magyar írókról nyilatkoztak az interjúkészítőknek. A Jelenkorban jelent meg első recenzióm is, de nem az első írásom, ugyanis felső tagozatos általános iskolásként a *Pajtás* című újságnak pénzesgyőri tudósítója voltam. A közös egyetemi-főiskolai lapnak, az *Universitas*nak is munkatársa lettem, mondhatni, hogy a lapban saját történeti rovatom volt. Havonta megjelenő írásaim kiegészítették ösztöndíjamat, a szüleimtől kapott támogatás mellett. Anyagi gondjaim nem voltak, ha kedvem támadt, bármikor vásárolhattam könyvesbolti vagy antikváriumi könyveket. Irodalommal kacérkodó ifjú titán barátaimmal, a KISZ-szervezet fővédnöksége alatt – mert enélkül moccanni sem lehetett akkoriban – önálló folyóiratot is alapítottunk *Rés* címmel, de ezen a résen nem lehetett belépni a magyar irodalomba, mert csupán egy száma jelent meg. A pécsi éveknek volt még egy életre szóló élménye: itt ismerkedtem meg későbbi – viccesen azt szoktam mondani: első és utolsó – feleségemmel, a keszthelyi Benech Judittal, aki orosz-történelem szakra járt, és írásaimnak mind a mai napig kritikus olvasója, vagyis első számú kritikusom, akinek ítéletében megbízom. Házasságunkból két gyermek született, Edina és Kristóf, mindketten diplomás szakemberek, a történelem futólag érdeklí őket, úgyhogy közel 10 ezer kötetes könyvtáramra aligha tartanak majd igényt.

VÁ: *Hogyan emlékezel pályád kezdeteire a Veszprém Megyei Levéltárban? Az az időszak az állami levéltárak aranykora volt. Milyen lehetőségeket és körülményeket jelentett mindez?*

HJ: Tulajdonképpen véletlenül kerültem a Veszprémi Megyei Levéltárba, de tudjuk, hogy véletlenek nincsenek. Eredetileg Pécssett szerettem volna maradni, mert kulturálisan vonzó városnak találtam. Igazából ekkor sem tudtam (ma se tudom), mi akarok lenni: történész-levéltáros vagy irodalomtörténész, esetleg tanárember? Alighanem nincsenek közöttük éles, átléphetetlen határvonalak, amit pályám is bizonyított. Ha Szita László igazgatót személyesen kérdeztem volna meg, akkor a Baranya Megyei Levéltárba kerülök (későbbi elmondása szerint). Tény, hogy az utolsó tanév második félévében, vizsgaszünetben Veszprémbe, az egykori Piarista Rendházban Madarász Lajos fiatal igazgatót (Madarász Margit tanárom öccsét) kerestem fel, aki nyitottnak mutatkozott a felvételemre. 1979. szeptember elejétől így kerültem vissza Veszprémbe, ahol azóta is élek, mert számomra minden kulturális kínálatot biztosítani tud, amire egy értelmiségi vágyik vagy vágyhat – a könyvtártól a színházon át a koncertteremig. Persze ma már egy urbanizált tanyán vagy faluban is hozzájuthat az ember a nagyvilág kultúrájához, de akkor ez még nem volt így.

Na most, te azt mondtad, hogy ez az időszak a levéltárak aranykora volt. Legfeljebb vaskor, de rozsdás vasból, mert a pártállami ellenőrzés mindenre kiterjedt: nem lehetett normális, marxista ideológiától lényegesen eltérő szakmai könyveket írni és kiadni, a kiadáshoz szükség volt a mindenható Kiadói Főigazgatóság engedélyére, amely hatóság szerette rövid pórázon tartani a szerzőket. Csak korlátozott társadalmi nyilvánosság létezett. Sokáig nem lehetett szakmai és kulturális egyesületeket létrehozni, ezért üzemtörténeti klubok, várbaráti körök jelentették a történelem iránt érdeklődők fórumait.

A honismereti mozgalom felett a Hazafias Népfront gyakorolt ellenőrzést, azt meg az MSZMP ellenőrizte különféle szinteken. A rendszer adta kereteket kellett kihasználni.

VÁ: *Ez hogy sikerült neked, miként tudtad megvalósítani?*

HJ: Az 1980-as években Ifjú Történelembarátok Körét vezettem a levéltárban, História Klubot a Dimitrovról elnevezett Megyei Művelődési Központban. Az ifjú történelembarátok a középiskolás korosztályból szinte a megye minden részéből jöttek, ahonnan vonattal vagy busszal megközelíthető volt a megyeszékhely. Az Ifjú Történelembarátok Köre vezetőinek országos továbbképzéseket, konferenciákat is szerveztek, ezeken sok fiatal levéltárossal köthettem máig tartó barátságot. A História Klub lehetővé tette, hogy vezető történészeinkkel személyesen is megismerkedhessem. Kosáry Domokostól Benda Kálmánon, Spira Györgyön, Szűcs Jenőn, Wellmann Imrén át hosszan sorolhatnám a neveket. Itt kötöttem barátságot többek közt Tóth István Györggyel, amit megerősített közös szenvedélyünk, az alfabetizációkutatás. A múzeumügy iránt elkötelezetteknek az 1987-ben megalakult Veszprém Megyei Múzeumok Baráti Köre jelentette a fórumot, ennek a rendezvényeire is eljártam.

De visszatérve a szakmai munkára: amikor beléptem a megyei levéltár kötelékébe, akkor én voltam a legfiatalabb dolgozó. Mint legfiatalabb, én lettem az intézményi szakszervezeti bizalmi, a tűzvédelmi felelős és a megyei népfrentbizottságba időnként kiküldött levéltári képviselő. Nem mondom, hogy élveztem ezeket a kötelezettségeket, de tény, hogy a szűkös viszonyok között megnövelték a mozgásteremet.

VÁ: *Milyen tudományos, kutatói kapcsolatokat tudtál kiépíteni?*

HJ: Az 1980-as években a Magyar Országos Levéltárba heti rendszerességgel följártam kutatni, kiépítettem kapcsolataimat a MTA Történettudományi Intézet munkatársaival, sőt a Néprajzi Kutatócsoport egyik-másik munkatársát is felkerestem. Hogy ehhez honnan vettem a bátorságot, ma sem tudom. A Néprajzi Múzeumban dolgozó Benda Gyula szintén egyengette pályámat. Levéltárosságom kezdetétől évtizedeken át részt vettem az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága (VEAB) történeti és néprajzi munkabizottságának munkájában, az elsőben vezető szerepet is vállaltam. A VEAB-hoz kötődik első tudományos elismerésem, az Év kutatója-díj (1999), amely anyagi támogatást is jelentett.

VÁ: *Milyen volt a levéltári munkád? És mennyire fért bele a tudományos tevékenység?*

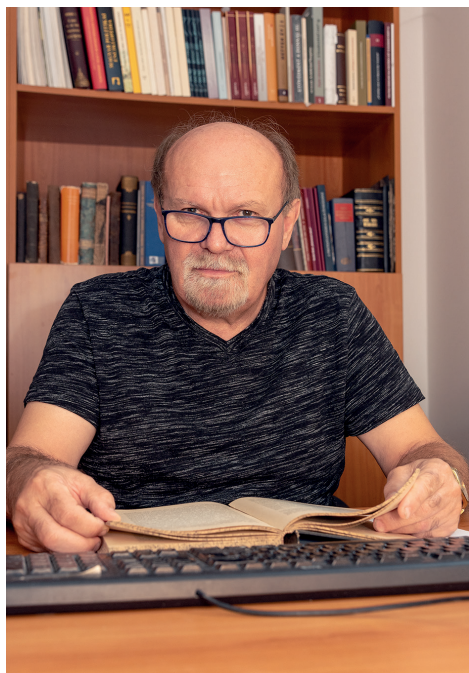
HJ: Szakmai szempontból hosszú távon jól tett, hogy ebben a közepes nagyságú megyei levéltárban minden munkafajtát megismert az ember: a gyűjtőterületi feladatokat, az iratbegyűjtést, az iratrendezést, a segédletkészítést, az ügyintézést és így tovább. Jó volt a fiatal csapattal együtt dolgozni, a munkahelyi légkörre sem lehetett panasz, bár néha akadtak konfliktusok, ami természetes minden közösségben. Itt jelent meg első hosszabb lélegzetű munkám a levéltár 1984. évi évkönyvében, amely lényegében önálló monográfia a Veszprém megyei parasztmozgalmak 1848–49-es történetéről. Ebben a fennmaradt levéltári források alapján igyekeztem tárgyilagosan elemző hangot megütni, ami, azt hiszem, sikerült is. Alighanem legtöbbet idézett korai munkám, mert minden megyei helytörténeti kötet máig használja. És itt jelent meg első falutörténeti monográfiám, a Hidegkúti (Heizer) Mihállyal közösen írt *Hidegkút története* (1987-ben), amelyet aztán sok más követett. A falumonográfiák jó részét sokáig Gubicza Ferenc, a Balaton-

füred-Csopak Tája Mezőgazdasági Termelőszövetkezet elnöke szponzorálta, akinek történelemtanára a veszprémi gimnáziumban Hungler József helytörténész volt.

Nagyjából az 1980-as évek második felére kialakult a kutatói arculatom is: érdekelt a kora újkori, legújabb kori várostörténet, a falutörténet, a fürdőkultúra múltja, a zsidóság és a köznemesség modernizációban játszott történeti szerepe. Hobbimmá vált az újkori könyvkultúra történetének a kutatása is. Sokat foglalkoztam a nemesi községek szervezetével és működésével, ennek egyik hozadéka lett aztán a dunántúli nemesi községek statútumait tartalmazó kötet, amelynek anyaga párhuzamba állítható Imreh István székely falutörvényeivel. Levéltárosi tapasztalataim alapján kezdtem el foglalkozni az alfabetizációkutatással, aminek többek közt az a haszna, hogy módszerei a statisztika korában használhatók az iskola hatékonyságának mérésére. Mert hogy lehet az, hogy egy adott településen már 100 éve van népoktatás, népiskola, amely nemzedékről nemzedékre újratermeli az analfabetizmust, félanalfabetizmust? (Ennek a kérdésnek a tisztázására kevés falu- és városmonográfia vállalkozott eddig és kevés vállalkozik ma is, mert komoly forrásismeretet igényel.) Aztán itt van a mentalitástörténet, társadalomtörténet, amelynek kérdéseivel mindmáig foglalkozom. 1986-ban Salgótarjánban volt az első társadalomtörténeti konferencia, amelynek a fő szervezője dr. Á. Varga László akkori megyei levéltár-igazgató volt; azóta nemcsak megizmosodott, hanem intézményessé is vált a társadalomtörténet Magyarországon. Nem véletlen, hogy hosszú távon emellett, s nem a politikatörténet mellett köteleződtem el. Levéltárosként minden nap új és új forrásokkal ismerkedtem meg, ezek olyan ismeretanyaggal gazdagítottak, amelyek egymásra épültek, ezáltal a történelmi folyamatokat belső szerves összefüggésükben tudtam már szemlélni. A levéltáros-történész nagy előnye, hogy az irattári rendszer ismeretében az információk keletkezéstörténetét is megismerheti, amire a kutatótermi történésznek ritkán van lehetősége.

VÁ: *Második munkahelyed az akkor öt éve alapított Székesfehérvár Város Levéltára volt, teli ambiciózus fiatallal. Mi volt az oka annak, hogy itt nem találtad meg a számításodat, noha az életművön nem látszik semmi megbicsaklás?*

HJ: A megyei levéltárból meglepetésre önként távoztam 1997-ben, mert úgy éreztem, hogy túlságosan sokáig voltam egy helyen, az új hely új lehetőségeket jelent. A választást megkönnyítette, hogy Csurgai Horváth Józseffel régebb óta barátságban voltam. A fehérvári városi levéltárban kevesen voltunk levéltárosok: Csurgai Horváth József igazgató, a pályáját akkor kezdő Kovács Eleonóra, de ott volt még az alapító dr. Farkas Gábor is nagy szakmai múlttal, úgyhogy elkerülhetetlenek voltak a nemzedéki konfliktusok. Én egy idő után, mint a levéltáros középnemzedék tapasztalt tagja a személyes konfliktusok ütközőzónájába kerültem. Mivel nem akartam egyik oldalra sem állni, ez a helyzet nagyban hozzájárult eljövetelemhez. Ottlétem lenyomata az 1848/49-es városi forráskiadvány, amely távozásom után hármunk (Csurgai–Hudi–Kovács) neve alatt jelent meg a *Források Székesfehérvár múltjából* című sorozat első köteteként. Egyébként a jó viszony azóta is megmaradt volt kollégáimmal. Farkas Gábornak visszavonulása után minden folyóiratban publikálási lehetőséget biztosítottam, amelynek szerkesztője vagy rovatvezetője voltam. Legutoljára az *Acta Papensia* közölte írásait.

Dr. Hudi József

Ha már városi levéltári tapasztalataimról van szó, akkor a levéltártörténet kedvéért megemlítem azt is, hogy Győr Város Levéltára létrehozásában a városi önkormányzat felkérésére 1993-ban külső szakértőként részt vettem. Az 1994. január 1-én induló levéltár igazgatójával, Bana Józseffel Csurgaival együtt jó barátságban voltunk. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a megyei levéltárak igazgatói ekkoriban nyílt árulásnak tekintették, hogy a legértékesebb városi archívumokat „kiszakítják” a fennhatóságuk alól. Veszprémben kezdetben Dióssy László polgármester is tervezte a városi levéltár „visszavételét”, végül erre nem került sor. Summa summarum: hálás vagyok a Teremtőnek, hogy Székesfehérvárt, a város kulturális életét, az egykori szabad királyi város levéltárát is közelebbről megismerhettem.

VÁ: *A 25 éve megtett újabb váltás során miért pont Pápára, pontosabban a református levéltárra esett a választásod, ahol bizonyos szempontból az 1990-es évek szintén „ősidőnek” számít, de legalábbis egy hősi korszaknak?*

HJ: Székesfehérvárt követően több lehetőségem is volt. Hívtak a Soproni Levéltárba, a Zala Megyei Levéltárba, de visszajöhöttem volna a Veszprém Megyei Levéltárba is, mert barátságban váltunk el egymástól, és azóta is barátságban vagyunk. Pápát ismertem, hiszen az 1980-as évek első felében a parasztmozgalmak történetéhez itt is kutattam; a református levéltár Salgó-Dexion állványzatát pedig megyei levéltári állványépítő brigádunk építette, amelynek tagja voltam. Nagytiszteletű Kövy Zsolt korábbi gyűjteményi és levéltár-igazgatót, Pápa-kéttornyúlaki lelkészt jól ismertem a honisme-

reti mozgalomból (később, amikor a Magyarok Világszövetsége megyei tagozatának vezetője lett, a szövetség munkájában is részt vettem). De nem ez volt a döntő, hanem az, hogy amikor látogatást tettem Köntös László gyűjteményi igazgatónál, nyitott volt a befogadásomra. A gyűjteményi munkatársak is szeretettel fogadtak, ami megkönnyítette helyzetemet.

VÁ: *Mennyiben számít különlegesnek a református felekezethöz tartozni? Milyen volt beleszokni a szűkebb pátriától és a korábbi, világi munkahelyektől egyaránt eltérő mentalitást képviselő környezetbe?*

HJ: Nem tudom, hogy meglepődés-e azon, ha azt mondom, hogy gyermekkoromban sokáig azt hittem, hogy csak katolikusok élnek a nagyvilágban; az iskolában később tanultam ugyan a reformációról és más vallásokról (mindegyikről igen keveset, kevesebbet, mint a szocializmus hőseiről), de ezek csak sémák voltak, amelyek elrejtették a valódi tartalmat. Azt például, hogy milyen a református egyház a hétköznapiakban és az ünnepekben, itt ismertem meg közelebbről. Voltak már ebben a kérdésben „előtanulmányaim”, hiszen a Veszprém Megyei Levéltárban volt katolikus „kiugrott” pap, volt nyugdíjas református lelkész és volt evangélikus lelkész, csak a zsidó rabbi hiányzott a sorból. Mindegyikükkel jó, mondhatni baráti viszonyban voltam. A pár éve elhunyt Bögödi Dezső volt református lelkész Pápán is rendszeresen meglátogatott, és mindig hozott valamit a levéltár számára is. Pápán a beilleszkedéssel nem volt gond, a levéltári anyag megismerése azonban viszonylag kis terjedelme ellenére több időt igényelt, mint elsőre gondolná az ember, főleg a raktárak zsúfoltsága miatt.

VÁ: *Melyek életed és munkásságod kevésbé látható, a formális életrajzodból talán kevésbé szembetűnő fordulópontjai, és ezek mennyiben estek egybe történeti munkásságod esetleges útkereséseivel?*

HJ: Életemben azt hiszem, nem voltak olyan fordulópontok, amelyek ne kerültek volna bele az életrajzomba. Voltak azonban olyan események, amelyekről még sosem írtam vagy beszéltem nyilvánosan. Ezek nem függnek össze szorosan történeti munkásságommal. A rendszerváltáshoz mint fordulóponthoz való személyes viszonyomról szeretnék pár szót mondani. Az 1980-as évek végén a rendszerváltás lendülete engem is elért. A pártpolitika sose vonzott, párttag sose voltam, ma se vagyok, így pártalapításban nem vettem részt, de a szakmai érdekvédelmet fontosnak tartottam. 1988. május 14-én is ott voltam Budapesten, a METRÓ-klubban azon a nagygyűlésen, ahol eufórikus hangulatban megalakult a Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezete. Hazatérve júniusban Veszprémbe megszerveztem a TDDSZ helyi szervezetét, amely hosszú évekig kis létszámmal csendben működött, amíg meg nem untam, hogy működésmódja túlságosan körülményes és gyenge hatékonyságú. Az 1990-es évek első felében a tagok egy része mindenképpen azt akarta, hogy politizáljunk; adjunk ki sajtóközleményeket, hallassuk a hangunkat és így tovább. Ettől elzártam.

Volt egy másik kezdeményezés is. A rendszerváltás után veszprémi barátaimmal létrehoztuk az Orbán Balázs Alapítványt, amelynek kuratóriumi tagja voltam és vagyok, és amely számos vajdasági, romániai és kárpátaljai magyar fiatal számára lehetővé tette, hogy Magyarországon szerezzen diplomát és hazatérve saját közösségét szolgálja.

Dr. Udvarhelyi Olivér, majd hosszú ideig dr. Lackovits Emőke vállalta a kuratórium elnöki teendőit. Most, 2023-ban, hogy az alapítvány már hivatását beteljesítette, tőkéje is elapadt, eljött az ideje a megszűntetésnek, ami legalább olyan körülményes procedúra, mint a megalakítása.

VÁ: *Az egyházi levéltárosok és a Hajnal István Kör tagjai ismernek aktív egyesületi oldaladról. Milyen volt ezen a téren a rendszerváltás, és mely szervezetekben milyen szerepet vittél, illetve viszel ma is?*

HJ: Nem vagyok biztos benne, hogy a civil szférában betöltött funkcióimat most mind kapásból fel tudom sorolni, ez legyen az életrajz- vagy nekrológírók dolga. Néhányat azonban megemlítek. Az 1991-ben alakult Veszprém Megyei Honismereti Egyesületnek alapító tagja, 1995-től hosszabb ideig elnöke voltam, később a választmányban dolgoztam 2021-ig. Az egyesület évkönyveiből is többet szerkesztettem, legutóbb, 2021-ben jelent meg a *Veszprém megyei honismereti tanulmányok* XXII. kötete, amelynek gondozását Somfai Balázssal együtt végeztem. A rendszerváltás után alakult Pénzesgyőr Baráti Körének (*Freiundeskreis von Pénzesgyőr*) alapító elnöke voltam 1999-ig. Ennek érdekessége, hogy két tagozata működött: a Bajorországban élő kitelepítettek és leszármazottaik köre volt a népesebb, közel 150 taggal, a helyi a kisebb, mivel az egykor 900 lelkes falu népessége addigra a felére csökkent. (Itt jegyzem meg, hogy ebben a kitelepítés is közrejátszott, amelyben a mi családunk is érintett volt: nagymamám testvérét is kitelepítették, de én sosem láttam, mert többé nem látogatta meg azt az országot, amely elűldözte őt.) A két tagozat minden évben találkozott Pénzesgyőrön, közös programot szerveztünk. A Magyar Levéltárosok Egyesületének szintén alapító tagja, a választmányának is sokáig tagja voltam, több konferenciát is szerveztem vagy szervezésében részt vettem. A Comitatus Társadalomkutató Egyesületnek alapítója és mindmáig elnökségi tagja vagyok. Az egyesület alapította 1991-ben a *Comitatus* című országos önkormányzati szemlét, amelynek kezdettől máig történeti rovatvezetője vagyok. Rovatomban sok levéltáros, történész, muzeológus kolléga írását megjelentettük. A Pápai Művelődéstörténeti Társaságnak is évtizedek óta tagja vagyok, vezetőségében is dolgoztam, ahogy a *Szélesvíz* című városi folyóirat szerkesztésében is részt veszek mint a szerkesztőbizottság tagja. Néhány éve a Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsának (MLVT) az egyházi levéltárvezetők is tagjai lehettek, ekkor én is éltem ezzel a lehetőséggel. Pápára érkezésem után a Magyarországi (tavaly óta már Magyar) Egyházi Levéltárosok Egyesületének (MELTE) munkájába is bekapcsolódtam, az Intézőbizottságnak is aktív tagja voltam több cikluson át. Ez most egy kicsit hosszú felsorolás volt. Csak annyit fűznék hozzá, hogy nem az a fontos, hogy egy állampolgár hány egyesületben munkálkodik, hányban tölt be vezető pozíciót, hanem az, hogy legalább egy, számára kedves egyesületnek aktív tagja legyen, és erősítse a civil társadalmat.

VÁ: *Milyen tendenciákat látsz jelenleg a történész és levéltáros egyesületek életében, és milyen tanácsokkal látnád el az utána következő generációt?*

HJ: Jónak tartom, hogy a levéltárosok egyesületi élete a rendszerváltás utáni évtizedekben sokszínűvé vált, hiszen az országos levéltáros egyesület mellett az egyes szakterületek levéltárosai is létrehozták a maguk egyesületeit, sőt, a fiatal levéltárosok is egyesületbe tömörültek. Tanácsot a következő nemzedéknek nem adnék, mert nem szorulnak rá,

meg aztán lehet, hogy meg sem fogadnák. Abban reménykedhetünk talán, hogy a levéltáros és történész munka a jövőben is jól megfér egymás mellett, és nem lesz a levéltárból csupán önkormányzati, állami hivatalnok, mint Európa egyes országában.

VÁ: *Amint az a 2016-ban az Acta Papensiában leközölt válogatott bibliográfiából is látszik, a klasszikus történelmi tanulmányok (kultúr-, hely- és társadalomtörténet) mellett levéltárosként forráskiadványokat, köztük az utóbbi években számos egodokumentum-közlést is jegyzel. Ugyanakkor az ismeretterjesztés is erős oldalad. A már említettek mellett számos további sajtótermékben rendszeresen jelen vagy szerzőként és szerkesztőként, és ma sem áll távol tőled a sokak által lesajnált recenzióírás sem. Publikációid mellett gondolkodok itt a helytörténetírással fenntartott kapcsolataidra. Miben látod eme műfaj hasznosságát, létjogosultságát a mában?*

HJ: Kezdem a végéről. Öszintén szólva, kezdő levéltárosként egy ideig távol tartottam magam az amatőr helytörténészekről, de aztán engedtem a nyomásnak, mert rájöttem, hogy az értéktérítésben jól megfér egymás mellett a két terület, a két műfaj, mert egymást kiegészíti. Ha nem lennének műkedvelő kutatók, honismerettel foglalkozók, nem lennének a levéltáraknak olyan önkéntes segítők sem, akik figyelnek az értékekre, például időben értesítik a levéltárakat, ha az iratok valahol veszélyben vannak. Ugyanez a helyzet a múzeumbarátokkal is. Ha a szakemberek segítik a levéltár- és múzeumbarátok, kutatók munkáját, akkor a helytörténetkutatás színvonalát is emelik. A családkutatók például megfelelő segítséggel elsajátíthatják azt a latintudást, amely a régi anyakönyvek olvasásához és értelmezéséhez szükséges. Száz évvel ezelőtt az akadémikus történészek – kevés kivételtől (pl. Mályusz Elemér, Benda Kálmán) eltekintve – lenézték a helytörténetírást, ami tévedés és hiba volt, és nem használt az ügynek. Egyáltalán: más ember lebecsülése nem tartozik a keresztény erények közé, pedig a legtöbb keresztény magas szinten gyakorolja.

Az ego-történelem iránti érdeklődés és az ilyen jellegű forrásokból forráskiadványok összeállítása nálam természetes igény. A levéltári rendezőmunka során ugyanis – ahogy a levéltárosok jó része – azt tapasztaltam, hogy amíg a hivatali források a mindenkori hatalom felől tükrözik a történelmet, a szubjektív források (naplók, levelek, visszaemlékezések) alulnézetből láttatják ugyanazt, és segítenek megérteni, milyen volt a személyesen átélt történelem. Elég sok ego-történelmi kiadvány fűződik a nevemhez, néhányat megemlítek. Önálló kötetben többek közt Francsics Károly veszprémi borbélymester, Hunkár Antal Veszprém megyei politikus, Kacz Lajos révkomáromi helyettes polgármester, nemes Székely János csöglei közbirtokos, Véghely Dezső veszprémi születésű budapesti postafőtiszt, Voyta Adolf pápai-budapesti építész kéziratát rendeztem sajtó alá. Hogy a szubjektív történelmi forrásoknak milyen jelentősége van, arra egy példát mondok: Voyta Adolf (1834–1923) visszaemlékezései megváltoztatják Pápa gazdasági-kulturális modernizációjáról alkotott eddigi képünket. Visszaemlékezésében ugyan egy szót sem ír szellemi hovatarozásáról, ám más forrásból tudjuk, hogy ő is tagja volt a titokban működő pápai szabadkőműves páholynak, amely minden döntéshozó testületben jelen lévén meghatározta a polgári átalakulást a városban. Eközben a város társadalmának fogalma sem volt a Kölcsey Ferenc Páholy létezéséről.

VÁ: *A levéltár vezetése mellett egy építkezést követően az intézmény költöztetését is vezetned kellett. Mik az elkészült levéltárépület „belakása” során szerzett tapasztalataid?*

HJ: A Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára sokáig méltatlan körülmények között működött a Fő tér közelében, az Ótemplom udvarán lévő épületben, ahol még a villamos vezetékek sem voltak biztonságosak. Az elképzelés megvolt az új székház kialakítására a Pápai Református Teológiai Akadémia épületegyüttesének északi részében, de az anyagi források sokáig hiányoztak. Csak a 2010-es években vett nagyobb lendületet a levéltári szárny kialakítása, amelynek műszaki átadása 2014-ben történt meg. 2016 szeptemberétől mindnyájan az új épületben kezdtünk dolgozni. Az iratanyag szakszerű átszállítását hárman végeztük dr. Köblös József és Kránitz Zsolt kollégámmal. Ez nemcsak az iratanyag fizikai mozgását jelentette, hanem annál sokkal többet. Minden egyes dobozt savmentes dobozra cseréltünk, címkéztük őket, a levéltári segédleteket ellenőriztük, kiegészítettük, ha kellett, raktári jegyzéket készítettünk. A szállításhoz a gyűjteményi Volkswagen vegyes használatú mikrobust használtuk fel. Új székházunkban korszerű szakkönyvtárat, kutatótermet, klimatizált dolgozószobákat, digitalizálóműhelyt, megfelelő raktárakat sikerült kialakítani. Azt szoktam mondani, hogy két év alatt a 19. századból megérkeztünk a 21. századba, bár még bőven akad tennivaló.

VÁ: *A felsőoktatásból is kiveszed a részed évtizedek óta. A felsőfokú képzésekről az utóbbi években tudni lehet, hogy – katonai kifejezéssel – az emberanyag minősége egyre hullámzóbb. Mely területeket oktatsz, és miként tudod kezelni a mai z-generációs fiatal hallgatók oktatásban megmutatkozó mentalitását?*

HJ: Kettős kötődésem az oktatásban is megvan, így elmondhatom, hogy e téren az okümené gyakorlati képviselője vagyok. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán (mai nevén a Veszprémi Érseki Főiskolán) 1997 óta tanítok társadalomtörténetet a szociális munkás tanszéken az első évfolyamos hallgatóknak. Az utóbbi években emellett a harmadik évfolyamon a Helyi társadalom, helyi konfliktusok elnevezésű tantárgyat is oktatok. A főiskolára dr. Albert József veszprémi szociológus barátom hívott, amikor átvette a tanszék vezetését. Ennek az egyházi intézménynek nagy előnye, hogy a hallgatók fegyelmezettek, többségükben motiváltak, különösen a levelező tagozaton, ahol a középnemzedék tagjai vannak jelen, és munkahelyi előmenetelük miatt szükségük van a diplomára. A bolognai modell átvételével és más intézkedésekkel a magyar felsőoktatás nincs éppen jó helyzetben, éppúgy reformra szorul, mint minden más nagy társadalmi rendszer vagy alrendszer. Amit én tehetek, azt megteszem. Minden órámra úgy készülök, mintha most tartanám először. Két tanteremben van okostáblánk, ennek használatát most tanultuk, eddig ilyen szintű eszközrendszer nem létezett. De meggyőződése, hogy a módszer lehet korszerű, ám a személyes kontaktust nem helyettesíti. A Pápai Református Teológiai Akadémián dr. Köblös József kollégámmal régóta kutatóként vagyok jelen, az őszi egyháztörténeti konferencián rendszeresen szoktam előadásokat tartani. Ide még dr. Vladár Gábor rektor úr felkérésére kerültünk. Dr. Szabó Előd egyháztörténész professzor egyháztörténeti szemináriumait hosszabb ideje a levéltárban tartja, ezeken felkérésre én is szívesen vállaltam órákat. Levéltári szempontból fontosnak tartom, hogy a jövő lelkszei megismerkedjenek a régi egyházközségi,

egyházmegyei, egyházkerületi iratanyaggal, annak segédleteivel, hogy a digitális korban se feledkezzenek meg az ügyiratok papíralapon való megőrzéséről vagy a digitális információk archiválásáról. A jó együttműködésnek az is hozadéka, hogy Sárközi Gergely Antal teológus hallgató önként vállalt nálunk nyári levéltári gyakorlatot, ma már segédlelkészként megbízási szerződéssel munkatársunk, egyúttal a Károli Gáspár Református Egyetem történeti doktori iskolájának hallgatója régi munkatársunkkal, Kránitz Zsolttal együtt. Rendszeresen részt szoktam venni az országos protestáns és katolikus egyháztörténeti konferenciákon is, ha a témakiírás megfelel kutatási területeimnek és van időm felkészülni.

VÁ: *A fentiek mellett hatalmas energiával vezetted ma is az Acta Papensia szerkesztési munkálatait. Hogyan kerülöd el a kiégést, ami egy ilyen jellegű tudományszervező munka szinte egyenes következménye hosszú távon? Mi a titkod? Talán az, amit Köntös László igazgatónk 60. születésnapjának köszöntőjében „a történelmi szerep és személyiség... keveseknél tapasztalható” integritásaként ragadott meg, s melyből ő a hihetetlen szintű koncentrátságot eredeztetti?*

HJ: A levéltárosi munka, a kutatás, írás és szerkesztés nálam egyszerre hivatás és életforma, az önmegvalósítás eszköze, egyúttal örömforrás is. Nem önmagáért való dolog, hiszen társadalmi hasznossága kétségtelen. Folyóirat-szerkesztőnek lenni nem valami látványos dolog; ha minden rendben megy, akkor fel sem tűnik, mennyi munka van mögötte. De kezdjük az elején. Amikor 1999-ben Pápára jöttem, Mezei Zsolt könyvtárvezető kollégám és barátom fölvetette, hogy jó lenne a helytörténeti kutatás eredményeit hírlevél vagy más formában közzétenni. Ugyanis a megyei és városi sajtó egy idő után nem szívesen közölt honismereti, helytörténeti cikkeket, vagy ha közölt is, ezek rövid ismeretterjesztő írások voltak. Űr keletkezett a kulturális térben. Akkor azt mondtam, ha már elkezdünk valamit, akkor azt vegyük komolyan, annak folyóiratnak kell lenni. Így született meg az *Acta Papensia*, a *Pápai Református Gyűjtemények Közleményei* történeti folyóirat 2001-ben, amely 2023-ban képletesen szólva már a XXIII. évfolyamát „tapossa” a történelem mezején. A folyóirat felelős kiadója Köntös László gyűjteményi igazgató, szerkesztője Mezei Zsolt, főszerkesztője jómagam, munkatársai kollégáim, dr. Köblös József és Kránitz Zsolt főlevéltárosok. A folyóirat életben tartása alapításától az én feladatom, hiszen elsősorban a társadalmi-szakmai hálózati kapcsolataim adják hozzá a „muníciót”: a tanulmányokat, forrásközléseket, könyvismertetéseket. Emellett levéltári és könyvtári munkatársaink, városi, megyei és országos kutatók írásait is megjelentetjük. Ha úgy látom, hogy egy tanulmány megüti a mértéket, de kiegészítésre, pontosításra szorul, akkor nem levelezgetek, tanácsokat adok, hanem kérem a szerző engedélyét, hogy ezt szerkesztőként megtehessem. Mondanom sem kell, hogy ez elüt az országos gyakorlattól, de igen hatékony, időtakarékos megoldás, amely minden számnak egységes arculatot és színvonalat ad. A besegítés néha olyan jól sikerült, hogy a szerző felajánlotta: kettőnk neve alatt jelenjen meg az írás, de én erre sose tartottam igényt. Valahol belül jólesik, hogy a magam eszközeivel és lehetőségeivel a világot egy kicsit jobbra tehetem. Az egységes arculatot segíti, hogy állandó rovataink vannak. A Műhely-rovatban tanulmányokat olvashatnak az érdeklődők, a Forrásközlések ro-

vatban levéltári, kéziratári források a meghatározóak. Az Újraolvasóban rég elfeledett, de arra érdemes írásokat lábjegyzetekkel, mai nézőpontból megvilágítva közlünk. Ennek az újításnak az az értelme, hogy a történeti emlékezetet újra élővé, egyéni és közösségi identitásunk részévé tesszük. Korunkban, amikor minden téren óriási globális nyomásnak vagyunk kitéve, a lokális válaszreakcióra igen nagy szükség van. Az Újraolvasó rovatot Mezei Zsolt és jómagam írjuk. (Munkatársam időközben Vaszar polgármestere lett, ami hátrányosan érinti a folyóirat megjelenítését, hiszen a tördelést ő szokta végezni.) A Szemle rovatban történeti, egyháztörténeti, néprajzi kiadványokat ismertetünk. Talán meglepő, de ennek a rovatnak a „feltöltése” a legnehezebb. Mivel régi kollégáim nem vállalkoztak recenzió írására, ha nem tudok külső munkatárstól könyvismertetést kérni, gyakran magam írok egyet-egyet. Erre sosem sajnálom az időt, pedig egy 500–800 oldalas szakkönyvről érdemben írni akkor lehet, ha nemcsak a művet olvassa el az ember, hanem annak tudományos beágyazottságát közelebről is megvizsgálja. A főszerkesztő néha tematikus számokról is álmodik, amit csak akkor tud megvalósítani, ha konferenciát szervez. Ilyet többször megtettem (pl. a protestáns kollégiumok újkori szerepéről, az alfabetizációkutatás helyzetéről), legutóbb pedig „Petőfi200” kapcsán, amelynek előadásai az őszi szám tematikus blokkját fogják képezni. Persze addig a tanulmányokat be is kell „vasalni” a szerzőktől. Folyóiratunk országos és országon túli ismertségét elősegíti, hogy évfolyamainak többsége digitálisan is hozzáférhető, ahogy a honlapunkon elérhető digitális archívumunk is a forrásokhoz való ingyenes hozzáférést biztosítja.

VÁ: *Már két éve lett volna alkalmad visszavenni a tempóból, mégis változatlan elánnal veted bele magad a hétköznapi teendőkbe, kezdve azon, hogy a telefon elsőként nálad csörög az irodában, hogy ezzel is maximálisan védj beosztottjaid idejét. Mik a terveid a közeljövőre?*

HJ: Sokan kérdezték, hogy mit fogok csinálni nyugdíjas koromban. Különösen azok, akik már nagyon vágytak arra, hogy visszavonulhassanak és nyugodtabban élhessenek. A válaszom az volt, hogy ugyanazt, amit eddig. Szerencsém van, hogy ezt néhány évig még a munkahelyem tehetem, ha a Jóisten is úgy akarja. Hogy mik a terveim? Fiatal levéltárosként összeállítottam egy kutatási tervet magamnak arról, hogy mivel szeretnék hosszú távon foglalkozni. Ez a tervezet 33 kérdéskörből állt, amelyeket már régen teljesítettem, ezért új témák felé nézhetek. A közeljövőben szeretném kiadni Pap Gábor református lelkész, későbbi püspök fiatal kori sajtótudósításait önálló kötetben. Szeretném a Veszprémi Nemzeti Casinó tagjainak 1848 előtti prozopográfiáját összeállítani és kötetben megjelentetni. Ez azért nehéz feladat, mert a kaszinónak az 1842. és 1847. évi évkönyvében csak a tagnévsor maradt fenn, amely a demokrácia szellemében csak a családnévet és a keresztnévet tartalmazza, semmi mást. Több mint négy évtized kutatói tapasztalattal talán készen állok arra, hogy feltörjem a titkos kódot és azonosítsam a név mögött álló egyént legfontosabb életrajzi adatainak tisztázásával. Régi tervem az 1832-ben megalakult Pápai Kaszinó iratainak rendezése, majd a munka végeztével egy kismonográfia vagy forráskiadvány összeállítása. Az egyházkerületben lévő egyházmegyék 1830 előtt vagy után alakult olvasótársaságaival is foglalkozni szeretnék, ami új kutatási területnek számít. Ezek a személyes szempontok, de mindeközben arról sem

feledkezhetek meg, hogy az iratbegyűjtést, a levéltár iratállományának gyarapítását is folytatni kell, hiszen ezen a téren is bőven van tennivalónk.

VÁ: *Végezetül kérek, szólj néhány szót munkahelyedről, az általad gyakran „kincses szigetnek” is titulált Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek Levéltáráról! Mennyiben egyedülálló ez az intézmény akár az őrzött anyaga, akár működési modellje, akár tudományos teljesítménye miatt?*

HJ: E „kincses sziget” pótolhatatlan értékek rejtékhelye, hiszen az itt őrzött anyag ismerete nélkül nehéz lenne a dunántúli reformátusság múltjáról bármit is írni. Ugyanakkor a levéltár a „béke szigete” is a külvilág egyéb részeihez viszonyítva, hiszen itt viszonylagos béke honol, nincs intrika, áskálódás, gyűlölködés, van viszont kooperáció és egymás iránti tolerancia. Mindenki számára adott a lehetőség, hogy kibontsa képességeit, tehetségét. Ezt a lehetőséget Köntös László gyűjteményi igazgató úr is gyakran hangoztatja, aki ezzel élni akar, azt támogatja. A magam eszközeivel ezt teszem én is. Az intézményen belüli együttműködés eredménye a folyóirat, továbbá a gyűjteményi *Forrásközlések* című forráskiadvány-sorozat, amelynek legfőbb érdeme, hogy az egyházkerület történetének fontos forrásait teszi közzé mindenki számára. A sorozat jelenleg a 16. kötetnél tart, de sorozaton kívül is számos forráskiadvány jelent meg. 2006-ban kiadtuk a pápai református kollégium 1861 előtti diáknévsorait, a diákokra vonatkozó adatsorokat, aztán elkezdtük a dunántúli prédikátorok és rektorok archontológiai-prozopográfiai adattárának összeállítását és kiadását, amely dr. Köblös József és Kránitz Zsolt szerkesztésében három vaskos kötetben 1849-ig jutott el az időben. Ha a vállalkozás befejeződik, 1920-ig (esetleg még tovább) ismerni fogja a világ azokat, akik híveikkel együtt az egyházat viharok, hányattatás, üldöztetés közepette fenntartották. Köntös László igazgató úr azt szokta mondani, hogy a levéltár országosan jegyzett tudományos műhely. Ha így van, annak örülhetünk, de ez csak a kezdet, mert az évtizedek alatt elért eredményeket nemcsak megtartani, hanem gyarapítani is kell. Soli Deo gloria!